

תורה ומדינה הלכה למעשה - לפני עור לא תתן מכשול

• חז"ל לומדים מהפסוק "לפני עור לא תתן מכשול" שאסור לסייע לאדם לעבור עברה באופן שלא היה יכול לעבור את העברה בלא סיוע זה. איסור זה הינו מן התורה. לעומת זאת קיים דין נוסף - מסייע לידי עוברי עברה, שחלק מן הראשונים והפוסקים סוברים שהינו איסור מדרבנן, וחלקם אף סוברים שרק ראוי שלא לעשותו אך מעיקר הדין אין הדבר אסור. בחילוק בין שני דינים הללו, שעניינם אחד - סיוע לאדם אחר בעברתו. אומרת הגמ' שהאיסור יחשב כאיסור תורה, רק כאשר בלא הסיוע לא היה יכול האדם לעבור איסור, או כפי שמכנה זאת הגמ' "תרי עברי דנהרא". לעומת זאת כאשר היה ניתן להגיע לאיסור זה גם ללא העזרה שקיבל, למרות שגם באופן זה אין לסייע לאדם זה לעשות איסור, מ"מ אין בכך איסור מן התורה, אלא לחלק מהפוסקים יש בכך משום איסור מדרבנן ולחלקם ראוי להימנע מכך, אך אין בכך איסור מדינא. הפוסקים דנו בהגדרת ההבדל בין דין לפני עור שאסור מהתורה, לבין מסייע לידי עוברי עברה, ואמרו שהכל תלוי בטורח שעל ידו האדם יכול להגיע לאיסור מבלעדי הסיוע. במידה ודרוש טורח רב, נחשב איסור תורה. אך כאשר אין בדבר טורח רב, מדובר על איסור מדרבנן, או רק חומרה ראויה. כמובן שגדר זה הינו סובייקטיבי, ישנו אדם שפעולה מסוימת הינה טורח גדול בשבילו, משום שהינו זקן וכבד תנועה, ולאחר פעולה זו תהיה פשוטה וקלה מאוד.

• בהבנת טעם החילוק הנ"ל, אמרו הראשונים שמכיוון שיכול הלה להגיע לאיסור גם מבלעדי הסיוע, אין כאן מכשול ברור שהמסייע עשה. אי לכך, אינו עובר על דברי הפס' האומרים שאסור לתת מכשול ברור לפני עור, אך כאשר רק מגדיל את המכשול, או מקרב אותו וכדומה, אין בכך איסור תורה. אולם מובא בראשונים, שלמרות שמן התורה מותר לסייע בידי עוברי עברה, מ"מ אסור מדרבנן, או לכל הפחות ראוי להימנע מסיוע זה, אע"פ שיכול להגיע לאיסור גם מבלעדי סיוע זה. הראשונים בהסברם לאיסור מסייע בידי עוברי עברה, אמרו שיסוד הדין אינו נובע מדין לפני עור האסור מהתורה, אלא מדין "כל ישראל ערבים זה לזה". ערבות זו מחייבת כל אדם מישראל מלבד האהבה לכל אדם מישראל, גם לדאוג שיקיים מצוות, ולכל הפחות להימנע מלסייע לו לעשות עברות. זהו באופן פשוט גם טעמו של איסור לפני עור האסור מהתורה. להוציא מידי המחשבה המוטעית, שיכול אדם מישראל לומר: אני את עצמי הצלתי אם חברי מעוניין לעשות עברות זו בעייתו, אני מבחינתי מוכן אף לעזור לו, כל עוד אני מקיים תרי"ג מצוות, אני עושה רצון ה'. ישנה חובה על כל אדם, להציל את חברו מחטא, וכ"ש שלא לסייע בעדו לעבור עברה. מפני שהערבות המצויה בין כל חלקי עם ישראל, גורמת לכך שכל מעשה שיעשה חברי, נחשב הדבר כאילו גם לי יש חלק בו. ע"כ וודאי שמכוחה אסור לסייע לעוברי עברה בכל דרך שהיא.

• מובא בגמ' שבשונה משאר איסורי תורה דין לפני עור חל, רק כאשר ודאי שיעשה איסור כתוצאה מסיוע זה. אולם כאשר ניתן לתלות שהאיסור לא יתבצע, אין איסור לפני עור לא תתן מכשול. בהסבר לחילוק זה אמרו הראשונים, שבניגוד לשאר איסורי תורה בהם ספק איסור נחשב ספק מדאורייתא, וצריך להחמיר בו, כגון חתיכה שהינה ספק טרפה ספק כשרה אסור לאוכלה. בדין לפני עור גם כאשר הספק רחוק, ניתן לתלות ולומר שכיוון שלא יתבצע בוודאות איסור, מותר לסייע לעובר העברה, אפילו במידה וישנו חשש כבד שע"י סיוע זה תתבצע העברה. הסיבה לכך הינה, שגדר איסור לפני עור מהתורה, הינו רק כאשר האיסור יתקיים בוודאות, אך כאשר ניתן לתלות שמא לא יעשה האיסור, אין זה נחשב כספק איסור מהתורה, אלא כהיתר גמור. במצב זה חז"ל התירו לסייע בידו אף מדרבנן, ולתת לו חפצים מסוימים,

גם באופן שישנו חשש שיעשה בהם שימוש של איסור, ורק כאשר ישנו חשש כבד מאוד שהאיסור יתבצע, אסרו חז"ל מדרבנן לסייע בעדו. אולם מכיוון שבאופן זה האיסור הינו רק מדרבנן, אמרו הראשונים שבמקום איבה ושנאה, יש להתיר גם כאשר ישנו חשש כבד שאכן יתבצע האיסור, כיוון שאינו ודאי לגמרי. בטעם חילוק זה ניתן לחזור ולומר את הטעם המובא לעיל, שאיסור התורה כפי שמובא בפסוקים כהבנת חז"ל, הינו רק כאשר ישנו מכשול ברור ולא הוספת מכשול כדלעיל וכ"כ לא ספק מכשול אלא מכשול ודאי. רק באופן זה אסרה התורה, אך כאשר המכשול אינו ודאי התורה התירה לסייע לאותו אדם במקום צורך.

• בדברי האחרונים מובאת קולא נוספת בדין לפני עור, האומרת שכאשר מוכרים או נותנים לאדם דבר מה, באופן שודאי שיעשה בו איסור, אך אין עיקר המכירה לצורך עשיית האיסור, כגון מכירת רכב לחילוני באופן שברור שישע בו בשבת, אך עיקר המכירה לצורך נסיעה שאינה דווקא בשבת, באופן זה אין איסור לפני עור אפילו לא מדרבנן. האחרונים בדבריהם מדמים דין זה לדין תליה שמא יעשה הדבר בהיתר שהבאנו לעיל. לכאורה אין הנידון דומה לראיה, שבנידון דידן ודאי שיעשה איסור. אלא שניתן להסביר זאת ע"פ היסוד הנ"ל, שאין איסור לפני עור כאשר אין מכשול ברור. גם באופן זה ישנו מכשול שאינו מובהק ואכן מצד זה דומה לדין תליה שמא יעשה בהיתר, שהרי כשם שבדין תליה בעשיית היתר אין ודאות, כך גם במכירה שאין גוף המכירה סיוע מובהק בעשיית העברה, שהרי עיקר המכירה אינה לצורך הדבר האסור. מקרה זה אינו דומה למקור הדין בגמ', בו הסיוע מתבצע ע"י נתינת כוס היין לנזיר, שהמכשול הינו מובהק וישיר.

• כפי שהבאנו לעיל, ישנו שוני מהותי בין איסור לפני עור לא תיתן מכשול, לבין שאר איסורי תורה. כאשר באיסור זה כל ספק רחוק ככל שיהיה מתיר לסייע לעובר העברה. מתוך שוני זה הבינו האחרונים שישנו שוני מהותי בדין לפני עור, הגורם לנקיטת הקלות משמעותיות בדין זה. כאשר אנו עוסקים בדין לפני עור מתגלה קונפליקט מורכב לנגד עינינו. מצד אחד מוטל על כל אדם מישראל לדאוג לכך שגם חברו יקיים תורה ומצוות, ובוודאי שחל איסור לסייע לו לעשות עברות, מדין הערבות הקיימת בין כל חלקי עם ישראל. מצד שני כידוע כאשר אדם יתחיל לרדת לחייו של חברו יתר על המידה ולבדוק לו בציציותיו, תגרם ע"י זה שנאה בעם ישראל. ולמרות שיציל את חברו מעשיית חטא מסוים, יגרום לו לחטאים אחרים של שנאה ומחלוקת וכדומה. מסיבה זו מוטלת עליו אחריות לא לגרום לחברו לעשות עברות מחד, ומאידך לא להביא את חברו לשנאה, שגם בה תלויים איסורי תורה רבים וחמורים. בגלל קונפליקט זה ישנו כיוון פסיקה ברור להקל בדין לפני עור.

• נמצאנו למדים, שכאשר אנו עומדים לפני מצב בו מסיבות שונות אנו נאלצים לסייע בעקיפין לאדם לעשות עברה, שתי הבחינות העיקריות שאנו צריכים לבחון, ע"מ לדעת אם הדבר מותר בנסיבות מסוימות, או לפחות אסור רק מדרבנן הינן: האם האדם יכול לעשות את העברה גם ללא סיוענו. במידה והתשובה שלילית ישנו איסור מהתורה מדין לפני עור. כאשר התשובה חיובית נחלקו הפוסקים למעשה אם יש דין מסייע לידי עוברי עברה מדרבנן, או רק ראוי להימנע מסיוע זה. כאשר ניתן ראוי להחמיר, ובשעת הדחק ניתן לסמוך על המקלים. בחינה שנייה היא במידה ואין וודאות על כך שהאיסור אכן יתבצע, באופן זה אין איסור לפני עור מהתורה. אולם כאשר ישנו חשש כבד שהאיסור יתבצע, אסרו חז"ל מדרבנן לסייע, אך התירו באופן זה, בשעת הדחק וע"מ להימנע מרגשי שנאה ומחלוקת. כאשר ישנו סיכוי סביר שאכן לא תתבצע העברה, או אז ניתן לכתחילה לסייע לו לעשות את העברה. מיותר לציין שלעולם אין לסייע לאדם מישראל לעשות עברה. אולם ע"מ לנהל חיים תקינים, אנו נאלצים

בעל כורחנו לעיתים רבות לסייע במישרין או בעקיפין בעברות אלו ואחרות, מפאת העובדה המצערת שרבים מבין עמנו אינם שומרים תורה ומצוות, ואנו חיים לצידם בעבודה, בלימודים במילואים ובכל מקום. במידה ולא נמצא את הדרכים להתנהל ביחד, גם כאשר הדבר כרוך לעיתים בסיוע בעברות מסוימות, הדבר יביא לידי קיטוב ושנאה שגם הם לכשעצמם עברות חמורות מהתורה. אי לכך כפי שאמרנו לעיל, ראו חז"ל במקרים רבים בכח דהיתרא, למצוא פתח ולהקל במקרים רבים בדין לפני עור, ובדין מסייע לידי עוברי עברה. אולם הכללים הראשיים שאותם יש לבדוק בכל מקרה הינם הכללים הנ"ל.